

OKULUN SOSYAL SORUMLULUK ROLÜ HAKKINDA OKUL MÜDÜRÜ, SINIF VE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ*

Ferudun SEZGİN¹, Ayşe TINMAZ²

¹Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara, TÜRKİYE, ferudunsezgin@gmail.com

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Samsun, TÜRKİYE, aysektinmaz@gmail.com

Özet

Bu araştırmanın amacı ilkokul ve ortaokullarda görevli okul müdürleri, sınıf öğretmenleri ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin okulun sosyal sorumluluğu ile ilgili görüşlerini incelemektir. Araştırmada katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ve maksimum çeşitleme ile belirlenmiştir. Samsun il merkezinde yer alan ilkokul ve ortaokullarda görev yapan toplam 30 katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanan veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırmanın sonuçları katılımcıların genel olarak sosyal sorumluluk kavramını toplumsal değerlere ve çevre bilincine sahip olma şeklinde tanımladıklarını göstermiştir. Bununla birlikte, okulun toplumsal ya da sosyal işlevleri; toplumsallaştırma, kültür aktarımı, etik değerleri kazandırma, çevre bilinci oluşturma ve toplumsal değişimlere uyumu kolaylaştırma olarak ifade edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu okul ve çevresinin sosyo-kültürel ve demografik özellikleri hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünmektedir. Sosyal sorumluluk kapsamında yapılan etkinliklerde sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğu kendilerini yeterli hissetmezken, okul müdürleri ve sınıf öğretmenleri genel olarak kendilerini daha yeterli görmektedirler. Okulda sosyal sorumluluk kazandırmaya yönelik etkinliklerin düzenlenmesi ve yönetimi konusunda katılımcıların çoğunluğu herhangi bir eğitim almamıştır. Araştırmanın sonunda Türkiye’de sosyal sorumluluk bilincini geliştirecek bir eğitim sisteminin nasıl olması gerektiği ile ilgili öğrenme-öğretme süreçleri, çevre özellikleri, fiziksel ortam ve üniversitelerle iş birliği boyutlarında birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sorumluluk, bireysel sosyal sorumluluk, kurumsal sosyal sorumluluk, okul, öğrenci

SCHOOL ADMINISTRATORS, CLASS TEACHERS AND SOCIAL STUDIES TEACHERS’ OPINIONS ABOUT SOCIAL RESPONSIBILITY ROLE OF SCHOOLS

Abstract

The purpose of this study is to examine opinions of primary and secondary school principals, classroom teachers and social science teachers about social responsibility of schools. Sample group is chosen according to criterion sampling which is one of the purposive sampling and maximum variation sampling method. Interviews had been carried with 30 participants working in primary and secondary schools in city center of Samsun. Results of the research showed that participants generally define social responsibility as having social values and environmental consciousness. Besides, social and communal functions of a school are expressed as; socialization, culture transfer, gaining of ethical values, creating environmental consciousness and facilitating adaptation for social change. Most of the participants think that they have enough knowledge about socio cultural and demographic characteristics of the school and school’s environments. Most of social science teachers do not see themselves as satisfactory about activities carried for social responsibility, school principals and classroom teachers are generally thinks they are more satisfactory about those. Most of the participants have not get any training about organization and coordination of activities to gaining social responsibility in school. As a result of the study, set of suggestions are made in dimensions which are teaching learning processes, environmental attributes, physical environment and cooperation with universities about how we can develop educational system that improve social responsibility awareness in Turkey.

Key Words: Social responsibility, individual social responsibility, corporate social responsibility, school, student

* Bu çalışmanın bir kısmı 5-8 Haziran 2014 tarihinde Hacettepe Üniversitesi’nde düzenlenen VI. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Bireylerin yaşadıkları toplumun bir parçası olarak diğerlerine karşı birtakım sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluk bireyin içinde yer aldığı çevreye saygılı olmasından etik değerleri benimsemesine, yasal yükümlülükleri yerine getirmesine kadar uzanan geniş bir çerçeveyi kapsar. Sosyal sorumluluk olarak literatürde yer alan bu kavram “bireylerin ve örgütün, örgüt içindeki ve çevresindeki bireylerin ve diğer örgütlerin beklentilerine uygun, hiçbir çıkar ve beklenti gözetilmeksizin gönüllü olarak yaptıkları toplum refahını geliştirme sorumluluğu” (Ercan, 2009), “bir varlığın toplu yaşamda faaliyetlerinden dolayı çevresinde yarattığı olumlu veya olumsuz etkileri değerlendirip, olumsuz etkilere karşı önlem alması” (Yazıcı, 1992) şeklinde tanımlanabilir. Kişisel bir yönelim olarak sosyal sorumluluk başkalarından kazanılabilecek hiçbir şey olmadığında bile o insanlara yardım etmektir (Berkowitz ve Lutterman, 1968). Diğer bir ifadeyle sosyal sorumluluk topluma karşı yükümlülükleri yerine getirme ve çevreye karşı duyarlı olma (Güçlü, Paksoy ve Tetik, 2015). Bu kapsamda farkındalık, duyarlılık ve gönüllülüğün sosyal sorumluluğa temel oluşturduğu söylenebilir.

Sosyal sorumluk, aile biriminden devlete kadar toplumun her kademesinde değerlendirilmesi gereken bir kavramdır (Yılmaz, 2006). Dolayısıyla bireylerin sosyal sorumluluğundan bahsedilebileceği gibi kamu ya da özel her türlü örgütün de sosyal sorumluluğa sahip olduğu söylenebilir. Sosyal sorumluluğun örgütlerde tartışılması küreselleşmenin hız kazanmasıyla artmıştır. Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) olarak adlandırılan kavramın işletmelerde (Becan, 2011; Çalışkan ve Ünüsan, 2011; Demirci ve Aydemir, 2006; Deren Van Het Hof, 2009; Kaya, 2008; Mustafayeva, 2007; Sen ve Bhattacharya, 2001; Yazıcı, 1992) ve işletme fakültelerinde (Cornelius, Wallace, Tassabehji, 2007; Fitzpatrick, 2013; Hotamışlı, Çağ, Menteşe ve Yörük, 2010; Matten ve Moon, 2004; Nicholson ve DeMoss, 2009) yoğun bir biçimde tartışıldığı görülmektedir. KSS, işletmelerin etik değerlere bağlı ve yasal yükümlülüklerine uygun karar vermesini, insanlara, topluma ve çevreye saygılı olmasını gerektirir (Karna, Hansen ve Juslin, 2003). KSS, “bir işletmenin yasal ve ekonomik zorunlulukları dışında, doğru işleri yapma ve toplum yararını gözeterek davranma niyeti; topluma fayda sağlama çabası içinde olma durumu” (Robbins, Decenzo, Coulter, 2013, s. 53) ya da “herhangi bir örgütün iç ve dış çevresindeki tüm paydaşlara karşı ‘etik’ ve ‘sorumlu’ davranması, bu yönde kararlar alması ve uygulaması” (Aktan ve Börü, 2007, s. 32) olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle KSS, bir örgütün faaliyetlerini yürütürken etkili olan kişiler ile bu faaliyetlerden etkilenen paydaşları arasındaki karşılıklı yarara dayalı ilişkileri kapsayan bir kurum felsefesi yaklaşımıdır (Becan, 2011). Bu bağlamda KSS, sadece topluma zararı olacak eylemlerden kaçınmayı değil aynı zamanda örgütlerin faydalı işler de yapmasını gerektirir (Yılmaz, 2006). Bu şekilde örgütlerin toplumsal sorunları çözmeye yardımcı olarak sosyal sorumluluğunu yerine getirdiği diğer taraftan da geleceğe yatırım yapmış olduğu söylenebilir.

KSS konusuna önem veren örgütlerin önemli kazanımlar elde ettiği belirtilmektedir. Bu örgütlerin marka ve piyasa değerlerinin artması, daha nitelikli personeli çekme ve tutma imkânı, kurumsal öğrenme ve yaratıcılık potansiyelinin artması, yeni pazarlara girmede ve müşteri sadakati sağlamada avantajları, verimlilik ve kalite artışları bu kazanımlara örnektir (Argüden, 2007). Amerika’da yapılan bir araştırmaya göre tüketicilerin etik kurallara uygun olarak üretilmiş olan ve çevreye saygılı, hayvanlar üzerinde denenmemiş ürünlere daha çok talep gösterdikleri tespit edilmiştir (Aktan ve Börü, 2007). Yine benzer amaçla yapılan bir çalışmada, çalıştığı işletmenin topluma karşı sosyal sorumluluğunu yerine getirdiğine inanan çalışanların diğergamlık, gönüllü çalışma ve bağlılık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür (Mustafayeva, 2007).

Sosyal sorumluluğun bireysel düzeyde karşılığı olan bireysel sosyal sorumluluk (BSS), bireylerin toplumsal sorunlara dönük bilinçlilik hali, bireylerin toplumun değer kalıplarına uygun hareket ederek, herhangi bir fayda ya da çıkar gözetmeden gönüllü olarak faaliyette bulunmasıdır (Eraslan, 2011). Toplumsal bir varlık olarak bireyin bu bilinçle yetişebilmesi ailenin ardından okulda aldığı eğitimle mümkündür. Sosyal sorumluluğun geliştirilmesi eğitimin öncelikli amaçları arasında olup okul, bireylerin sosyal sorumluluk bilinci ile yetişebilmelerinde önemli bir rol almaktadır (Şirin, 2005; Wentzel, 1991). Sosyal sorumluluk kavramı okulun içinde bulunduğu topluma karşı yardımda bulunmasını, toplum için yararlı değerleri benimsemesini, iyi örnek olmasını ve sosyal eylemlerde bulunmasını gerektirir (Bapat vd., 2009). Okul, bu görevi ile yurttaşlık sorumluluğu kazanmış ve etik değerleri içselleştirmiş bireyler yetiştirerek sağlıklı bir toplum yapısı oluşturma ve devam ettirme görevini üstlenmektedir. Bu açıdan okul hem kurumsal anlamda paydaşlarına karşı hem de öğrencileri bireysel sosyal sorumluluk bilinci ile yetiştirme anlamında topluma karşı sorumluluğu bulunan sosyal bir örgüttür. Nitekim eğitim sadece bilişsel değil sosyal, duygusal ve psikomotor düzeylerde gerçekleştirilmesi gereken bütün bir sistemdir. Bu bütünlük sağlanamazsa hem yaşadığı toplumun değer yargılarına yabancılaşmış bireyler yetişir hem de kişilerarası ilişkilerin kopuk olduğu bir toplum yapısı ortaya çıkar. Coşkun (2009), kişilerarasındaki kopukluğu toplumsal uzaklık kavramıyla açıklamakta daha ötesinde ise bireylerin, kalabalık içinde yaşarken kendisini yalnız hissetmesi durumu olan toplumsal yalnızlık durumu ile karşılaşacağını belirtmektedir. Bu ve benzeri sorunların yaşanmaması için

okulun hedef sıralamasının kendini gerçekleştirme başarısı, sosyal başarı ve akademik başarı şeklinde olması gerektiği söylenebilir (Yapıcı, 2006).

Bireysel sosyal sorumluluk (BSS), gönüllülük temelli olup daha iyi bir toplum için bireylerin iş birliği içinde bulunma eylemlerini ve toplumsal yaşamda olup bitenlere karşı farkındalık kazanmalarını ifade eder. Bu farkındalık duyuşsal bir süreç içerir, okul ve aile iş birliği ile öğretilebilir. Toplumun genel ve özel tüm alanlarına dönüktür. Eğitim, çevre, sağlık gibi genel alanların yanı sıra hayvan hakları, afet organizasyonu, çocuk ve spor eğitimi, el sanatları, emekliler, kadın hakları, engelliler, tarih ve kültür bilinci, felsefe, tüketici hakları, sokak çocukları ve insan hakları gibi birçok özel alana dönük olarak gerçekleşebilir (Eraslan, 2011).

Sosyal sorumluluk sahibi olmanın, öğrencilerin sosyalleşmesini sağlamanın yanında bilişsel yeteneği geliştirdiği (Wentzel, 1991) de göz önünde bulundurulduğunda öğretmenlerin ve yöneticilerin, öğrencilere bireysel olarak rol model olmalarının ve okulda sosyal sorumluluk duygusunun önemsendiği bir örgüt kültürünün oluşturulmasının önemi daha iyi anlaşılabilir. Yiğittir'in (2010) araştırma sonucuna göre, ailelerin okulda öğrencilere öncelikli olarak kazandırılması gerektiğini düşündükleri değerler arasında sorumluluk kavramı da yer almaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği'ne (2005) göre öğrencilerde, (i) güven ve sorumluluk duygusu geliştirmek, (ii) yeni ilgi alanları oluşturmak ve (iii) beceriler kazandırmak için bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda yapılacak çalışmaların düzenlenmesi amaçlanmaktadır. İlgili yönetmeliğe göre okullarda, sosyal etkinlik kurullarının oluşturulabileceği belirtilmektedir. Sosyal sorumluluğun geliştirilmesiyle ilgili üniversitelerde "Topluma Hizmet Uygulamaları (THU)" dersinin getirilmesi önemli bir adım olarak görülebilir. Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından 2006 yılında alınan bir kararla THU dersi uygulanmaya başlamıştır. THU Dersi Yönergesi'nde (2011) bu dersi alan öğrencilerin yerel ve evrensel sorunlara çözüm üretme, öz değerlendirme, yaratıcı düşünme ve iletişim becerilerinin gelişeceği belirtilmektedir.

Okulun etkililiğinde paydaşlarına açık olma ve çevreyle etkileşim önemli bir rol oynar. Bu nedenle okulun bulunduğu çevreye duyarlı olması ve daha yaşanabilir bir toplumun oluşturulmasına katkı sağlayabilmesi için okul yöneticilerinin yönetim anlayışlarını bu çerçevede biçimlendirmelerinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Literatürde KSS kavramının işletmeler üzerinde incelendiği çok sayıda araştırmaya rastlamak mümkündür. Eğitim örgütlerine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde öğrencilerin sosyal sorumluluklarının geliştirilmesinde öğretmenlerin rolüne ilişkin kuramsal bir çalışma (Şirin, 2005), yöneticilerin rolüne yönelik nitel bir analiz (Çankaya, 2010), yönetici görüşlerinin yapısal eşitlik modeli ile incelendiği (Apaydın ve Ercan, 2010) ve üniversitelerde ders olarak verilen topluma hizmet uygulamalarının etkililiğinin çok sayıda çalışmada (Elma ve diğerleri, 2010; Kesten, 2012; Özdemir, 2011; Saran, Coşkun, İnal-Zorel ve Aksoy, 2011; Uğurlu ve Kırıl, 2012) araştırıldığı görülmektedir. Ayrıca okul yöneticilerinin sosyal sorumluluk algılarının incelenmesi amacıyla dört faktörden (sürdürülebilir sorumluluk, demokratik sorumluluk, yasal sorumluluk ve inovatif sorumluluk) oluşan "Sosyal Sorumluluğu Algılama Ölçeği" (Bakıoğlu ve Akkaya, 2013) ile bireysel sosyal sorumluluk konusunda bir ölçeğin geliştirildiği (Eraslan, 2011) nicel çalışmalar da mevcuttur. Ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin sosyal sorumluluk konusuna ilişkin görüşlerini araştıran Ercan (2009) sosyal sorumluluğu; model olma, katkı ve destek, saygı ve sorumluluk ile sosyal kişilik olmak üzere dört boyutta incelemiştir. Sosyal sorumluluğu liderlik kapasitesinin bir alt boyutu olarak ele alan Güçlü ve diğerleri (2015), okul müdürlerinin sosyal sorumluluk davranışlarını araştırmışlardır. Bu araştırmada ise ilköğretim ve ortaokulda görev yapan okul müdürleri, sınıf öğretmenleri ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin okulun sosyal sorumluluğu konusunda görüşlerine başvurulmuştur. Sosyal sorumluluğun küçük yaşlardan itibaren kazandırılması gerektiği düşüncesinden hareketle ilköğretim ve ortaokul örneklemi araştırmaya dahil edilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çalışma grubuna alınma nedeni ise, ders içeriği bakımından sorumluluk kavramıyla bağlantılı bilgi, beceri, değer, tutum ve davranışların bu ders kapsamında da önemli ölçüde ele alınmasıdır. Araştırma, okullarda sadece akademik başarıya odaklanan bir eğitim anlayışından ziyade bireylerin sosyal sorumluluk bilinci ile yetiştikleri bir örgüt kültürünün oluşturulması ve okulda yapılan sosyal sorumluluk etkinliklerine dikkat çekmesi bakımından önemli görülmektedir. Bu genel amaç doğrultusunda çalışmanın alt amaçları şöyledir:

1. Katılımcıların sosyal sorumluluk kavramına ilişkin düşünceleri nelerdir? Okul müdürleri ve öğretmenler sosyal sorumluluk kavramını nasıl tanımlamakta ve kavramsallaştırmaktadırlar?
2. Katılımcıların görüşlerine göre okulun sosyal ya da toplumsal işlevleri nelerdir?
3. Sosyal sorumluluk kapsamında düzenlenebilecek etkinlikler konusunda katılımcılar eğitim alma durumlarını ve yeterli düzeylerini nasıl değerlendirmektedirler?

4. Sosyal sorumluluk kapsamında katılımcıların görev yaptıkları okullarda ne tür etkinlikler yapılmaktadır?
5. Okul ve çevresi için önemli olan olaylarda (bayram, tören, cenaze ya da diğer toplumsal etkinlikler, vb.) okullar tarafından benimsenen özgün yaklaşım ya da uygulamalar nelerdir?
6. Katılımcılar görev yaptıkları okul çevresinin sosyo-kültürel ve demografik özelliklerini ne düzeyde tanımaktadırlar ve bu konuda gerekli bilgileri hangi kaynaklardan nasıl edinmektedirler?
7. Görev yapılan okullarda sosyal sorumluluk bağlamında gerekli etkinlik ve uygulamaların programın bir parçası olması ve süreklilik kazanması için neler yapılmaktadır? Sosyal sorumlulukla ilgili kazanım ve beceriler programlara nasıl entegre edilmektedir?
8. Türkiye’de sosyal bir sistem olarak okulun çevresiyle olan etkileşimini artırıcı ve sosyal sorumluluk bilincini geliştirici nasıl bir model önerilebilir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada okul müdürleri, sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin sosyal sorumluluk konusundaki düşüncelerinin bütüncül ve derinlemesine bir bakış açısıyla incelenmesi amaçlandığından nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmada, algılar ve olaylar gerçekçi ve bütüncül bir bakış açısıyla incelenir ve sosyal olguları bağlı oldukları çevre içinde araştırma amaçlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu çalışmada katılımcılarla yapılan görüşmeler sonrasında onların sosyal sorumlulukla ilgili algıları, deneyimleri derinlemesine incelenmiştir. Okulun hem örgütsel hem de bireysel sosyal sorumluluk açısından taşıdığı önem ayrıntılı biçimde araştırılmıştır. Bu nedenle araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim yaklaşımı benimsenmiştir. Olgubilim deseninde amaç, farkında olunan fakat derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa yeterince sahip olunmayan olguları araştırmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.2. Katılımcılar

Araştırmada katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ve maksimum çeşitleme ile belirlenmiştir. Maksimum çeşitleme için alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeylerde toplam 10 okul belirlenmiştir. Bunun yanında okulların öğrenci sayıları da dikkate alınmıştır. Katılımcıların belirlenmesinde görev yapılan okulda bir yıl çalışma ölçütü baz alınmıştır. Çalışmada katılımcı grubunu Samsun il merkezinde görev yapan 10 okul müdürü (ilkokul ve ortaokul), 10 sınıf öğretmeni ve 10 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Toplaması

Olgubilim araştırmalarında kullanılan temel veri toplama araçlarından biri görüşmedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada araştırma verileri, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Bu amaçla öncelikle literatür taraması yapılmış ve bunun sonucunda katılımcılara sorulmak üzere 10 adet soru hazırlanmıştır. Hazırlanan taslak form, eğitim yönetimi alanında üç öğretim üyesine uzman görüşü almak için sunulmuştur. Bu doğrultuda bazı sorularda değişiklik yapılmış, iki soru çıkartılmıştır. Sekiz sorunun yer aldığı görüşme formu, çalışma grubuna girmeyen iki okul müdürü ve iki öğretmenin görüşleri alınarak kapsam açısından geçerliği sağlanmış, ayrıca soruların anlaşılabilirliği test edilmiştir. Sorular yarı yapılandırılmış tarzda sorulmuş, gerektiğinde katılımcılara sonda soruları yöneltilmiştir.

Veri toplama sürecinde okullar telefonla aranarak görüşmeyi kabul eden müdürlerden randevu alınmış, gidilen okullarda müsait olan öğretmenlerle görüşme yapılmıştır. Görüşme sırasında ses kaydına izin vermeyenlerle yapılan görüşmelerde yazılı notlar alınmıştır. Görüşmeye katılamayanlara görüşme formu e-posta ile gönderilmiştir. Toplanan veriler, her görüşme sonrasında elektronik ortama aktarılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Kavramsal çerçeveye uygun olarak veriler incelenmiştir. Buna göre kod ve temalar oluşturulmuş, frekanslar belirlenmiştir. Tema oluştururken her grubun iç bütünlüğüne dikkat edilmiştir. Bulgular açıklanarak doğrudan alıntılarla katılımcı görüşleri sunulmuştur. Katılımcı görüşleri sunulurken müdürler M1, M2; sınıf öğretmenleri SÖ1, SÖ2 ve sosyal bilgiler öğretmenleri SBÖ1, SBÖ2 gibi kodlanarak gizlilik sağlanmıştır.

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması için Yıldırım ve Şimşek (2013) tarafından belirtilen birtakım ölçütler kullanılmıştır. Araştırmanın iç geçerliği için elde edilen bulguların kendi içinde tutarlı olup olmadığına dikkat edilmiştir. Buna göre oluşturulan kodların kendi içinde ve temalarla uyumuna bakılmış, anlamlı bir bütünlük sağlanmasına özen gösterilmiştir. İç geçerlik için ayrıca bulguların daha önce oluşturulan kavramsal çerçeve ile uyumuna bakılmıştır. Güvenirliği artırmak için öncelikle görüşme sırasında katılımcıların kendilerini rahat hissetmelerini sağlayacak kadar uzun zaman geçirilmesine özen gösterilmiş, bulgular katılımcı ifadeleriyle desteklenmiş, görüşme formunun hazırlanma aşamasında uzman görüşüne başvurulmuştur.

3. BULGULAR

3.1. Sosyal Sorumluluğun Kavramsallaştırılması

Katılımcıların sosyal sorumluluk kavramına yönelik görüşleri Tablo 1’de görüldüğü üzere toplumsal değerler, çevre bilinci ve farklı çağrışımlar isimli temalar altında toplanmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, kavram en fazla “duyarlılık” kelimesiyle bağdaştırılmıştır. Bunun yanında “yardımseverlik, insana değer verme, dürüstlük, etik...” gibi kavramlarla da çağrışım kurulduğu görülmektedir. Ancak bazı katılımcılar sosyal sorumluluğu, “muasır medeniyetler seviyesine çıkma, toplum düzenine uyum ve planlı yaşama” gibi sosyal sorumluluk kavramını farklı bir bakış açısı getiren değişik kavramlarla ilişkilendirmişlerdir. Farklı çağrışımlar temasında bazı özgün kavramların yanı sıra okulun sosyal sorumluluğunu velilerle iyi ilişkiler kurma şeklinde ifade eden görüşler de olmuştur.

Tablo 1

Katılımcıların Sosyal Sorumluluk Kavramına İlişkin Görüşleri

Tema	Kod	M (n)	SÖ (n)	SBÖ (n)
Toplumsal değerler	Duyarlılık	7	9	10
	İnsana değer verme	4	8	7
	Yardımseverlik	4	8	8
	İletişime açıklık	3	2	3
	Dürüstlük	3	4	5
	Etik/ahlak	4	2	2
	Sorun çözme	2	4	5
	Bilgiyi davranışa dönüştürme	3	2	5
	Sivil toplum kuruluşlarına yardım	1	3	5
	Terbiye	2	2	1
	Vicdan	2	2	2
	Hoşgörü	-	1	2
	Çevre bilinci	Doğayı koruma	6	6
Temizlik		4	3	-
Farklı çağrışımlar	Velilerle iyi ilişkiler	3	2	2
	Toplum düzenine uyum	1	2	2
	Planlı yaşama	2	2	1
	Muasır medeniyetler seviyesine çıkma	2	-	1

Katılımcı görüşleri incelendiğinde, M1 sosyal sorumluluk kavramını “Sosyal sorumluluk aslında insanın komşusundan, akrabasından haberdar olmasıdır. Bu ahlakla, sosyalleşmeyle ilgilidir, insan olmanın insanca yaşamanın gereğidir aslında.” şeklinde ifade ederken, SBÖ3, “Sosyal sorumluluk bence, bireysel ve toplumsal olaylara karşı duyarlı olmaktır. Toplumla ilgili üzerimize düşen sorumluluk bilincini davranışlara dökmektir. Bu kavramı; sivil toplum kuruluşları, yardım kuruluşları, dernek ve vakıflarla ilişkilendirebiliriz.” şeklinde görüş belirtmiştir.

Sınıf öğretmenlerinden SÖ1 sosyal sorumluluğu “Eğitim her zaman sosyal sorumluluğun kazandırılmasında önemlidir ki bu sorumluluk özellikle ilkokuldan başlanarak verilmesi gerekir. Sosyal sorumluluk toplumla, ahlakla, değerlerle ilişkilidir. Hayatın her alanında aslında ta içinde otobüste yolculuk ederken, yürürken, konuşurken her davranışla ilişkili. Otobüste büyüklere yer vermeyen gençler, yürürken sağa sola çarpan, laf atan bireyler, vs. hep bu tarz davranışların kazanılamamasının sonucudur...” olarak ifade etmiştir.

3.2. Okulun Sosyal ya da Toplumsal İşlevleri

Okulun sosyal ya da toplumsal işlevlerine yönelik olarak katılımcıların görüşleri beş tema altında toplanmıştır (Tablo 2). Bu temalar; toplumsallaştırma, kültür aktarımı, çevre bilinci, toplumsal değişimlere hazırlama ve etik değerler şeklindedir. Frekanslar incelendiğinde en fazla vurgunun “bilinçlendirme” işlevine yapıldığı görülmektedir. Bunun yanında okulun öğrencilerde farkındalık oluşturma, demokrasiyi benimseme, milli değerlere sahip çıkma, bilgiyi davranışa dönüştürme gibi sorumlulukları olduğu, öğrencilere toplumun bir parçası olarak ortak yaşam kurallarını bilmelerini ve uygulamalarını sağlayacak nitelikte bir eğitim sunulması gerektiği belirtilmektedir.

Tablo 2

Katılımcıların Okulun Sosyal ya da Toplumsal İşlevlerine Yönelik Görüşleri

Tema	Kod	M (n)	SÖ (n)	SBÖ (n)
Toplumsallaştırma	Bilinçlendirme	7	9	10
	Demokrasiyi tanıma	4	9	9
	Farkındalık oluşturabilme	4	7	8
	Kurallara uyma	5	9	6
	Bilgiyi davranışa dönüştürme	6	7	8
	Görgü kuralları	7	7	6
	Mesleğini en iyi biçimde yapma	3	6	4
	Bilgi paylaşımı	3	5	2
	Aile eğitimi	4	5	-
	İletişim becerisi kazandırma	2	3	1
Kültür aktarımı	Milli değerleri koruma	6	7	7
	Tarih bilinci	3	4	5
Çevre bilinci	Doğaya saygı	2	5	3
	Hayvanları koruma	-	3	-
Toplumsal değişimlere hazırlama	Teknolojiye uyum	2	2	-
	Geleceğe uyumlu yetiştirme	2	2	-
Etik değerler	Dürüstlük	3	7	6
	Büyüklerle saygı	2	4	2

Katılımcılardan M1 konuyla ilgili olarak “Okul sadece ders verilen yer olarak görülmemeli. Okulun bir kimliği olmalı, okul, Anadolu’daki aileler gibi olmalı. Çevresine ışık saçan, veliyle sürekli iş birliği yapan. Okulun temel işlevi çocukları hayata hazırlamaktır... Ama MEB bize sadece sınav sonuçlarını iyileştir diye baskı yapıyor. Biz bu başarıyı yükselttik ama dediğim gibi eğitim konusunda iyi değiliz. Şu nöbetçi kulübesine bakın, daha yeni boyattım içini, ama aklınıza gelmeyecek yazılarla dolu. Okul bahçesi sabah temizleniyor öğleye kalmadan inanın çer çöp doluyor. Etrafta yiyecek kapları, kutular, gözlerinize inanamazsınız. Sıraların üstünü temizlettiriyorum, iki aya kalmadan eski haline dönüyor. Bu nedenle sosyal sorumluluk konusu çok önemli. Bu konuda kaygılıyım gerçekten ama elimizden geleni imkanlar doğrultusunda yapmaya çalışıyoruz.” diyerek akademik başarı yönündeki baskı ile sosyal sorumluluk kazandırma arasındaki ikilemden söz etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinden SÖ1 “... Okulun öncelikli görevi çocuğu geçmiş değerlerinin farkında olarak yetiştirmek, bu değerlere sahip çıkmasını sağlamak. Her ne iş yaparsa yapsın illa ki doktor, mühendis olmaya gerek yok, ülkenin her işe ihtiyacı var, önemli olan yaptığı işin en iyisini yapabilmesidir. Bu da okulda bilinçlendirme ile olur. Bizim zeki insanlardan önce başkasının hakkına el uzatmayan, kendinden önce başkalarını düşünen, yardımsever, ahlaklı insanlara ihtiyacımız var...” biçiminde okulun ahlaki değer ve tutum boyutlarını ön plana çıkarmıştır.

3.3. Sosyal Sorumluluğa Yönelik Eğitim ve Yeterlik

Okulda sosyal sorumluluğun geliştirilmesi bağlamında eğitim alma durumu ile ilgili olarak okul müdürlerinin ($n = 7$), sınıf öğretmenlerinin ($n = 8$) ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin ($n = 8$) büyük bir kısmı böyle bir eğitim almadığını belirtmiştir (Tablo 3). Okulda sosyal sorumluluk etkinliklerinin düzenlenmesi ve yönetimi konusunda eğitim aldığını belirten M3, “Bu konularda gelişmiş ülkelerdeki insanlara göre benim ve toplumumuzun oldukça geri seviyelerde olduğumuzu düşünüyorum. Kadına yönelik pozitif ayrımcılık, çocuklara yönelik istismarlar ve şiddet konuları gibi eğitimlere katıldım. Ama daha fazla katılmam gerekir.” şeklinde görüş belirtirken, SÖ1 sosyal sorumluluk konusunda eğitim almadığını, ancak konunun öneminden dolayı öğretmenlere mesleğe girmeden de girdikten sonra da nitelikli eğitimler verilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Tablo 3

Katılımcıların Eğitim Alma Durumları ve Yeterlik Düzeyleri

Tema	Kod	M (n)	SÖ (n)	SBÖ (n)
Eğitim alma durumu	Hayır	7	8	8
	Evet	3	2	2
Yeterlik durumu	Çok yeterli	2	1	-
	Yeterli	6	6	3
	Yeterli değil	2	3	7

Tablo 3'e göre katılımcıların çalıştıkları okulda yapılan çeşitli etkinliklere yönelik genel olarak kendilerini yeterli görme konusunda yöneltilen soruya müdürlerin ve sınıf öğretmenlerinin çoğu ($n = 6$) kendisini yeterli gördüğünü belirtirken, az sayıda sosyal bilgiler öğretmeni ($n = 3$) bu konuda kendisini yeterli görmektedir.

3.4. Okulun Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Okulda sosyal sorumluluk faaliyetlerinin yapıldığına yönelik müdürlerin çoğu ($n = 7$) genellikle bu tür faaliyetlerinin yapıldığını belirtirken, sınıf öğretmenlerinin ($n = 7$) ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin ($n = 8$) büyük bir kısmı nadiren yapıldığını ifade etmektedir (Tablo 4). Etkinliklerin nadiren yapıldığını belirten müdürlerin ortak noktası iş yoğunluğu nedeniyle bu tarz faaliyetlere zaman ayıramamalarıdır. Müdürlerden M1, "... Hayal ettiğim, yapmak istediğim projeler var, ama inanın MEB'den gelen prosedürlerle uğraşmaktan, yazışmaları yapmaktan, toplantılarına katılmaktan ne eğitimle ne öğretimle ilgilenebiliyorum. İtiraf etmem gerekir bunu. Ancak öğretmen arkadaşlar bir şey yapmak istediklerinde elimden gelen imkânı sağlamaya çalışıyorum." şeklinde görüş beyan etmektedir. Bu konuda öğretmenler ise müfredatın ağır olduğunu, ders saatlerinin fazla olduğunu belirterek sosyal sorumluluk etkinliklerine fazla zaman ayıramadıklarını, ayrıca bazı okullarda akademik başarıya öncelik verildiğinden bu etkinliklerin gereksiz görüldüğünü belirtmektedirler. Bu bağlamda SBÖ6, "Görebildiğim kadarıyla çocukların kendilerini ifade edebilecekleri, sorumluluk alarak ortak bir şeyler yapacakları etkinlikler zaman zaman yapılıyor. Ancak bunlar kurumsal olmaktan ziyade hevesli veya branşı müsait öğretmenlerin gayretleri olarak kalıyor." şeklinde görüşünü ifade ederek sosyal sorumluluk etkinliklerinin okul düzeyinde yeterince kurumsal bir düzeye çekilemediğini ve bireysel çabalarla sınırlı kaldığını anlatmaktadır.

Sosyal sorumluluk kapsamında okulda yürütülen faaliyetler aile eğitimi, yardımlaşma ve dayanışma, çevre bilinci oluşturma, kültürel ve sanatsal etkinlikler, bilinçlendirme ve sportif etkinlikler temaları altında toplanmıştır. Veli eğitimi yönelik olarak MEB tarafından planlanan etkinlikler yürütülmektedir. Bu kapsamda en fazla 7-11 yaş aile eğitimi programının yürütüldüğü görülmektedir. Yardımlaşma ve dayanışma temasında okulda yönetim ya da öğretmenler tarafından planlanan kermes, kardeş okul ya da mavi kapak projeleri yürütülmektedir. Çevre bilinci oluşturma konusunda en fazla haftanın ya da ayın en temiz sınıfının seçilmesi ve ödüllendirilmesi, kâğıt dönüşümünün desteklenmesi; kültürel ve sanatsal etkinlikler kapsamında en fazla şiir ya da kompozisyon yarışmalarının düzenlendiği belirtilmektedir. Bu konuda sınıf öğretmenlerinden SÖ3 okul yönetiminin de desteğini alarak bahçenin bir kısmının öğrencilere hayvanları sevdirmek ve tanıtmak amacıyla evcil bazı hayvanları beslemek üzere kullanmasını özgün bir fikir olarak göstermiştir. SÖ3 bu durumu "Biz sadece okuma yazma öğretiyoruz. Okullar yaşam alanlarından uzak. Sadece bina veriyorlar. O da çok eksik. Okulumuzun neyse ki arka tarafında küçük de olsa bir bahçemiz var. Oraya ördek, tavuk, tavşan, civciv gibi hayvanlar için kümes yaptım. Bakımıyla da kendim ilgileniyorum. Çocuklar, doğadan uzak şehir hayatında mahkumlar, aileleri de hafta sonları alışveriş merkezlerine götürüyorlar maalesef... Burada hayvanları sevmeyi, korumayı öğreniyorlar, çok da memnunlar, kaç ayağı olduğunu canlı görüyorlar." şeklinde açıklamaktadır.

Tablo 4

Okulda Gerçekleştirilen Sosyal Sorumluluk Faaliyetleri

Tema	Kod	M (n)	SÖ (n)	SBÖ (n)
Veli eğitimi	7-11 yaş aile eğitimi	6	5	-
	Veli eğitimi semineri	3	3	2
	Baba eğitimi projesi	1	1	-
	Velilere İngilizce kursu	1	1	-
	Velilere bilgisayar kursu	1	1	-
	Okuma yazma kursu	1	1	-
Yardımlaşma ve dayanışma	Kermes	6	4	3
	Mavi kapak	7	5	1
	Kardeş okul projesi	2	2	2

	Lösemili çocuklara yardım	2	2	-
	Huzur evi ziyareti	2	6	-
	Göçmen çocuklara yardım	1	-	-
	Kan bağıışı	-	1	-
Çevre bilinci oluşturma	En temiz sınıf	7	5	2
	Kâğıt dönüşümü	5	6	3
	Piknik	4	3	1
	Fidan dikme	2	2	2
	Atık yağ bilinci	1	2	-
	İzcilik	1	1	-
	Hayvanat bahçesi ziyareti	-	1	-
	Okul temelli projeler	-	1	-
Kültürel ve sanatsal etkinlikler	Şiir ve kompozisyon yarışması	6	3	4
	Resim sergisi	3	2	2
	Tarihi mekân ziyareti	3	2	3
	Müze ziyareti	1	1	-
	Tiyatro ve opera	-	1	-
Bilinçlendirme	Trafik eğitim semineri	2	2	-
	Değerler eğitimi toplantısı	2	1	1
	Yangın tatbikatı	1	-	-
	Ayın kitap kurdu	1	1	-
	Eğitici film gösterimi	-	2	-
	Uzman semineri	-	2	-
Sportif etkinlikler	Okullar arası turnuvalar	10	8	8
	Okul içi yarışmalar	2	2	1
	Uluslararası yarışmalar	3	3	-

Veli eğitimi kapsamında yürütülen faaliyetlerle ilgili olarak M7 “Mesela baba destek eğitimi yaptık. Katılım iyi sayılabilir. Biliyorsunuz babaları okula getirmek daha zordur. Haftada bir gün akşam 6-10 arası rehber öğretmenimiz düzenledi. 10-11 hafta sürdü. Sonucunda çok güzel tepkiler aldık. Eşlerine çocuklarına karşı değiştiklerini söylediler. Doğru bildikleri bazı şeyleri yanlış yaptıklarını kabul ettiler.” şeklinde görüş belirtirken, M9 “MEB’den gelen projeler kapsamında okulda kurslar açtık. Okullar hayat olsun projesinde bilgisayar kursu açın dendi, açtık. Ama Bakanlık uygulayın diyor, kaynak vermiyor, nasıl yapacağımızı açıkça belirtmiyor, sürecin nasıl olacağı net değil. Bu konuda Bakanlık sürekli proje yapacağına az yapsın tam yapsın. Bu büyük bir sorun. Örneğin bilgisayar okuryazarlığı kursu açtık, önceden bir dönemde sertifika veriyorduk sonra Bakanlık bir ders sonunda sertifika verin dedi, mecburen verdik, yani süreç iyi yönetilemiyor, biz arada kalıyoruz.” şeklinde bazı eleştirilerde bulunmuştur. Bir diğer katılımcı da 7-11 yaş veli eğitimi yaptıklarını ancak katılımın çok az olduğunu belirtmektedir. Yine okullar hayat olsun projesinin de veliler tarafından ilgi görmediğini ve Bakanlık tarafından da etkin bir değerlendirme ve izleme yapılmadığını ifade etmektedir.

Genel anlamda bilinçlendirme konusunda trafik eğitim semineri, yangın tatbikatı, ayın kitap kurdunun seçilmesi, değerler eğitimi toplantısı, eğitici film gösterimi gibi etkinliklerin yapıldığı belirtilmektedir. Ancak bu tür etkinliklerin düzenlendiğini belirtenlerin sayısı oldukça azdır. Son olarak sportif etkinlikler çerçevesinde okulların çok sayıda il, ilçe, bölge ya da yurt çapında turnuvalara katıldığı görülmektedir. Okul içinde ya da uluslararası düzeyde yapılan sportif etkinlikler ise oldukça yetersizdir.

3.5. Sosyal Sorumluluk Kapsamında Geleneksel ve Özgün Uygulamalar

Okul ve çevresi için önemli olan olaylarda (bayram, tören, cenaze ya da diğer toplumsal etkinlikler, vb.) okullar tarafından benimsenen uygulamalar geleneksel ve özgün olarak iki temada toplanmıştır. Okul müdürü ve öğretmenlerin görüşlerine göre okul ve çevresi için önemli görülen milli bayram kutlamaları, hasta ziyareti, cenaze töreni gibi faaliyetler geleneksel yaklaşımlar temasında yer almıştır (Tablo 5).

Tablo 5

Sosyal Sorumluluk Kapsamında Okulun Geleneksel ve Özgün Uygulamaları

Tema	Kod	M (n)	SÖ (n)	SBÖ (n)
Geleneksel uygulamalar	Milli bayram kutlamaları	10	10	10
	Cenaze törenine katılım	10	10	10

	Hasta ziyareti	7	8	8
Özgün uygulamalar	18 Mart Çanakkale gezisi	3	2	3
	23 Nisan'da yurtdışından gelen öğrencilerin misafir edilmesi	1	2	-

Tablo 5'e göre okullarda sosyal sorumluluk kapsamında düzenlenen uygulamalardan özgün yaklaşım olarak 18 Mart Çanakkale gezisinin düzenlenmesi ve 23 Nisan'da yurtdışından gelen öğrencilerin misafir edilmesi örnek gösterilmiştir. Ancak bu uygulamaların da oldukça az sayıda okulda yürütüldüğü görülmektedir. Okulda sosyal etkinlik kapsamında yeterli özgün yaklaşım ya da uygulama olmamasının nedenlerinden birini, sınıf öğretmenlerinden SÖ3 "... Okula özgün faaliyet yapabilmek için önünüzde engel olmaması lazım. Biz bir şey yapabilmek için önce müdürü, ilçe milli eğitimi, kaymakamlığı ikna etmek zorundayız. Çocukları iki adım ötede deniz kenarına götürmek için bile kaymakam kene tehlikesi nedeniyle başım derde girer diye izin vermedi. Oysa kene o seviyede yaşayamaz, hiç araştırmadan hayır deniliyor." şeklinde görüş belirterek açıklamaya çalışmıştır.

3.6. Okul ve Çevresinin Sosyo-Kültürel ve Demografik Özelliklerinin Tanınması

Okul ve çevresinin sosyo-kültürel ve demografik özelliklerinin bilinmesi konusunda katılımcıların çoğunluğu gerek veli profili gerekse okul çevresinde yer alan resmi veya özel kurumlar hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir (Tablo 6). Okul ziyaretlerine gelinmesi, veli toplantıları gibi çeşitli informal bilgi edinme yollarının ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. Formel bilgi edinme yolları incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinden bazılarının dönem başında anket uyguladığı, müdürlerin ise düzenli olarak değil gerektiğinde psikolojik danışmanlara ve sınıf rehber öğretmenlerine başvurdukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 6

Okul Çevresinin Özelliklerini Tanıma Sürecinde Kullanılan Bilgi Edinme Yolları

Tema	Kod	M (n)	SÖ (n)	SBÖ (n)
Formel	Gerektiğinde sınıf rehber öğretmeninden	10	1	3
	Her sene başında anket	1	8	1
	Gerektiğinde PDR uzmanından	8	2	3
	Okul idaresinden	-	-	2
İnformel	Veli toplantıları	7	10	10
	Okula ziyarete gelenler	10	4	5
	Çevre kurum ziyareti	3	5	-
	Aynı çevrede yaşanması	1	-	-
	Törenler	2	8	4
	Veli ev ziyareti	1	3	1
	Diğer öğrenciler	-	1	-

Okul çevresinin tanınmasına yönelik katılımcılardan M1 "Okul çevresini tanımak çok önemli. Hani 'Okul, müdürü kadar okuldur.' kalıplaşmış bence. 'Okul, çevresi kadar okuldur.' Çevre iyiye ve okul müdürü de bundan yararlanmayı biliyorsa fayda sağlanır. Devletin okula ayırdığı kaynak zaten kıt, çevreden de bir fayda gelmiyorsa müdür mucize yaratamaz." şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

3.7. Sosyal Sorumluluk Uygulamalarının Süreklilik Kazanması

Sosyal sorumluluk uygulamalarının süreklilik kazanması amacıyla okulda ne tür faaliyetlerin yapıldığı konusunda bulgular üç tema altında toplanmıştır: (i) motivasyon, (ii) çevre desteği ve (iii) planlama (Tablo 7). Motivasyon temasında en fazla etkinliklere katılan öğrencilerin ödüllendirildikleri görülürken katılımcı öğretmen, diğer öğretmen ve velilerin motivasyonu konusunda çok az okulda uygulama olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bazı okullarda ise öğretmenler arasında bir fon oluşturularak gerektiği durumlarda yardımlaşma amacıyla kullanıldığı belirtilmektedir.

Tablo 7

Sosyal Sorumluluk Uygulamalarının Süreklilik Kazanması İçin Uygulamalar

Tema	Kod	M (n)	SÖ (n)	SBÖ (n)
Motivasyon sağlama	Öğrenciyi ödüllendirme	10	8	5
	Okul fonu	4	5	6
	Güven ortamı	4	2	-
	Katılımcı öğretmenleri ödüllendirme	3	1	-
	Diğer öğretmenleri teşvik	3	-	-
	Veliyi ödüllendirme	2	-	-
Çevre desteği	Okul aile birliğine destek	8	7	4
	Veliyi okula çekme	4	4	-
	Çevre ileri gelenlerinden destek sağlama	3	4	2
Planlama	Dönem başında planlarda yer verme	2	2	-

Çevre desteği sağlamada okul-aile birliklerinin faaliyetlerinin desteklendiği, ancak okul çevresinden yararlanma adına çevre ileri gelenlerinden destek alma ve tüm velileri okula çekme konusunda gereken hassasiyetin gösterilmediği görülmektedir. İlgili etkinliklerin bir plan dâhilinde yapılmadığı ulaşılan bir diğer bulgudur. Sadece iki katılımcı dönem başında planlarda buna yer verdiğini belirtmiştir.

Katılımcılardan M8 “Sosyal sorumluluk etkinliklerinin okulda uygulanabilmesi için okulda bir güven ortamı olmalı. Okulun lideri olarak bunu sağlamaya gayret gösteriyorum. Ama öğretmenlerin de biraz özverili olması lazım, müfredatta geçmiyor diye bahane üretilmemeli. Eğitim gönül işi, elinden geldiğince gayret gösterilmeli. Bu tarz etkinliklere katılan öğrencileri mutlaka bütçemize göre ödüllendiriyoruz ki teşvik olsun.” şeklinde bir görüş belirtirken, SÖ1 “Öncelikle çalışan öğretmen motive edilmelidir. Ancak hep başarılı sınıfların öğretmenleri başarılı olarak görülüyor. Bu tarz sosyal faaliyetler okul müdürümüz tarafından angarya olarak görülüyor. Yaptığımız faaliyetlerin fotoğraflarını panoya bile asamıyoruz. Yine iki yıl öncesine kadar her yıl kermes yapıyorduk. Elde edilen parayla da okulun kapısını yaptırık, kamera sistemi yerleştirildi. Ama çok fazla takdir edilmedik. Ayrıca erkek öğretmenler bu konuda görev almaktan kaçıyorlar. Aynı kişilere iş kalıyor.” diyerek sosyal sorumluluk uygulamalarının okulda süreklilik kazanması konusunda yaşanan zorlukları ifade etmiştir. Bununla birlikte, SBÖ6 “Sosyal sorumluluk uygulamalarının süreklilik kazanması için okulda diyalog olması lazım. Maalesef dersimiz bitince hemen okuldan ayrılıyor. Öğretmenler dersleri haricinde de okulda bulunmalı.” şeklinde görüşünü dile getirmiştir.

3.8. Sosyal Sorumluluk Bilincini Geliştirecek Bir Eğitim Sisteminin Özellikleri

Eğitim sisteminin sosyal sorumluluk bilincini geliştirecek nitelikte olması için belirtilen görüşler doğrultusunda öğrenme-öğretme süreçleri, çevre özellikleri, fiziksel ortam ve üniversitelerle iş birliği temaları ortaya çıkmıştır (Tablo 8).

Eğitim sisteminin sadece akademik başarıya odaklanmaktan çok öğrenciyi hayata hazırlayacak bir sistemin olması gerektiği, bu eğitimin küçük yaşlardan itibaren verilmesinin önemi, etkinliklere katılanların motive edilmesi, verilen onur belgelerinin öğrencinin eğitim hayatında somut getirisinin olması gerektiği, müfredatın uygun ve uygulanabilir olması, gerekli maddi kaynakların sağlanması, bu etkinliklerin önemli görüldüğü bir okul kültürünün sağlanması belirtilen görüşlerden bazılarıdır. Ayrıca aile eğitiminin öğrenciyi bu anlamda yetiştirmede önemli bir tamlayan olması nedeniyle Bakanlığın çok sayıda projeden ziyade düzenli takip ettiği birkaç projenin olması gerektiği, okullarda fiziksel ortamın yeterli olması, sınıf mevcutlarının azaltılması ve üniversitelerle ortak projeler yürütülmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Tablo 8

Sosyal Sorumluluk Bilincini Geliştirecek Bir Eğitim Sisteminin Özellikleri

Tema	Kod	M (n)	SÖ (n)	SBÖ (n)
Kuramsal ve teknik özellikler	Küçük yaşlarda başlamalı	7	7	6
	Etkinliklere katılanlar ödüllendirilmeli	2	9	8
	Gönüllülük esasına dayanmalı	1	7	7
	Öğrenci değerlendirme şekli değişmeli	4	7	7
	Müdür yetkisi artırılmalı	6	-	-
	Öğretmen model olmalı	8	6	-
	Prosedürler azaltılmalı	2	6	5

	Uygun/uygulanabilir müfredat	7	9	8
	Kulüp ders saatleri artmalı	-	3	-
	Sadece akademik başarıya odaklanılmamalı	4	7	9
	Gerekli maddi kaynak	7	4	3
	Yapılan projelerin takibi	4	5	3
	Müdür teşvik edici olmalı	-	7	4
	Takım çalışmaları teşvik edilmeli	2	2	3
	Sorumlu müdür yardımcısı olmalı	2	2	-
	Bakanlık önemsemeli	4	3	5
	Sosyal medya desteği	2	3	3
Çevre özellikleri	Veli eğitimi	9	9	3
	Resmî kurumların desteği	5	6	-
	Okul-aile birliği aktif olmalı	8	7	5
	Okul çevresi desteği	4	6	3
Fiziksel ortam	Kapalı spor salonu	10	10	5
	Çok amaçlı salonlar olmalı	9	8	2
	Müzik/resim sınıfları olmalı	3	8	-
	Kalabalık sınıflar olmamalı	10	9	-
	Kampüs okul	2	2	-
Üniversitelerle iş birliği	Ortak proje yürütme	6	8	7
	Seminerler, konferanslar	5	6	4
	Öğretmen yetiştirme	8	5	4
	THU dersi	2	4	4

Sosyal sorumluluk bilincini geliştirecek bir eğitim sisteminin özellikleri hakkında katılımcılardan M1 “Belediyelerin okula desteği çok önemli. Ben çevre geleceğine çok önem veririm. Bu nedenle okula kâğıt torbaları getirttim. Belediye ile anlaştım ama aylardır boşaltmaya gelmiyorlar. Gittim konuştum yine bir değişiklik yok, artık maalesef çöpe döküyoruz. Bir de öğrenciden çok velinin eğitime ihtiyacı var. Okula geç gelen öğrencilere 5-10 dakika bahçe temizliği yaptırıyordum. Bir gün veli çıkıp geldi, benim çocuğuma yaptırılmazsınız diye, yine sosyal etkinliklere katılan öğrenci velileri çocuklarının katılmasını istemiyorlar derslerini aksatacak diye.” şeklinde görüş belirtirken, SÖ1 “Sosyal dersleri artırılmalı. Sadece haftada bir saat, yetmiyor. Tabi bunu yapacak fiziksel imkânlar da önemli. Çevre esnafla da ilişki çok önemli. Örneğin 23 Nisan programında sunucu öğrencinin saçının yapılması için kuaförle anlaştım, veliye yük olunmadı. Yine okulda inşaat ustaları çalışırken eğer ilişkiniz iyi ise mahalledeki pideci çalışanların yemeklerini karşılayabiliyor. Müdürümüzün bu konuda ilişkileri yeterli olmadığı için genellikle benden yardım istiyor bu konuda.” biçiminde görüşlerini dile getirmiştir. Bununla birlikte, SBÖ3 “Her şeyi notla değerlendiriyoruz. Çocuğun katıldığı kültürel-sosyal şeylere hiç bakmıyoruz. Bu eğitim küçük yaştan başlatılmalı, aile katılmalı. Siz okulda kırmızı ışıkta geçmemeyi öğretiyorsunuz. Annesi yanında boş ver geç diyor. Bir de şu gerçek var ki artık öğretmenin etkisi azalıyor. Televizyonlardan internette çocuk daha çok etkileniyor. Dolayısıyla çocukların bunlardan iyi şeyler öğrenmeleri için programlar geliştirilmeli.” şeklinde ailenin ve toplumun desteğine vurgu yapmıştır.

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

İnsan sosyal bir varlık olarak yaşadığı topluma, diğerlerine karşı birtakım sorumluluklara sahiptir. Bireyin bu sorumluluklara karşı farkındalık kazanması, toplumsal çıkarları gözetmesi önce ailede ardından okulda aldığı eğitim ile mümkündür. Bu araştırmanın amacı, ilkökul ve ortaokulda görev yapan okul müdürleri, sınıf öğretmenleri ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin okulun sosyal sorumluluğuna ilişkin görüşlerini araştırmaktır.

Araştırma sonucunda katılımcıların sosyal sorumluluk kavramını, toplumsal değerlere ve çevre bilincine sahip olma şeklinde tanımladıkları görülmüştür. Katılımcılar sosyal sorumluluk kavramını en fazla duyarlı olma ile bağdaştırırken yardımseverlik, insana değer verme, etik, dürüstlük, çevreye saygı öne çıkan diğer kavramlar olmuştur. Bu kavramların literatürdeki ifadelerle benzerlik gösterdiği söylenebilir (Aktan ve Börü, 2007; Bapat vd., 2009; Eraslan, 2011; Ercan, 2009; Güçlü vd., 2015). Sosyal sorumlulukla ilişkilendirilen bu kavramların yanında az sayıda katılımcı daha farklı düşünerek sosyal sorumluluğu, “muasır medeniyetler seviyesine çıkma ve planlı yaşama” kavramlarıyla ilişkilendirmiştir.

Araştırma sonuçları okulun toplumsal ya da sosyal işlevlerinin toplumsallaştırma, kültür aktarımı, etik değerler kazandırma, çevre bilinci oluşturma ve toplumsal değişimlere hazırlama şeklinde olduğunu göstermektedir. En fazla vurgu toplumsallaştırma teması altında yer alan “bilinçlendirme, farkındalık oluşturma, demokrasiyi benimseme, bilgiyi davranışa dönüştürme” gibi kavramlara yapılırken, bu tema dışında yer alan milli değerlere sahip çıkma, dürüstlük kavramlarına da vurgu yapıldığı görülmektedir. Toplumsallaştırma teması altında yer alan aile eğitiminin çok fazla dile getirilmediği görülmektedir. Oysaki okulun içinde bulunduğu topluma dolayısıyla velilere karşı duyarlı olması, sosyal eylemlerde bulunması sosyal sorumlulukları arasındadır (Bapat vd., 2009). Ayrıca öğrencilerin sosyal sorumluluklarının artırılması için başta okul yöneticileri olmak üzere öğretmenlere, ailelere, resmî kurumlara ve sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir (Çankaya, 2010). İlkokul ve ortaokul öğretmenleri ile yapılan bir araştırmada öğretmenlerin rehberlik ve danışmanlık ile ebeveynlerle bağlantı kurmayı öncelikli sosyal sorumlulukları olarak algıladıkları ortaya çıkmıştır (Bulawa ve Mhlauli, 2012). Güçlü ve diğerlerinin (2015) çalışmasında da okulun sosyal işlevlerinin toplumsal değerleri kazandırmak, çevreye ve velilere karşı sorumluluk geliştirmek olduğu belirtilmektedir.

Sosyal sorumluluk kapsamında yapılan etkinliklerde katılımcılar kendi yeterlik düzeyleri konusunda farklı görüşler belirtmişlerdir. Bu konuda sosyal bilgiler öğretmenlerinin genel görüşü “yeterli hissetmiyorum” şeklinde olurken, okul müdürleri ve sınıf öğretmenleri kendilerini yeterli hissetme konusunda daha olumlu düşünmektedirler. Bu soru çerçevesinde katılımcılara bu kapsamda herhangi bir eğitim alıp almadıkları sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların çoğunluğu, eğitim almadıkları yönünde görüş bildirmişlerdir. Özellikle sosyal bilgiler öğretmenlerinin bu araştırmaya dahil edilmesinin nedeni ders içeriği bakımından bu derste demokrasinin, insan haklarının gelişmesinde bireyin, ülke ve dünya ailesinin bir ferdi olarak sorumluluklarını yerine getirmesinde önemli faydalar kazanmasının hedefleniyor olmasıdır (Şirin, 2005). Ancak okul müdürleri ve sınıf öğretmenleri gibi sosyal bilgiler öğretmenleri de bu konuda yeterli bir eğitim almadıklarını ve kendilerini yeterli hissetmediklerini belirtmişlerdir. Kapsamlı bir kültür araştırması yapan Hofstede, Türk kültürünün şefkatli, merhametli, başkalarına karşı duyarlı, anlayışlı olma gibi özellikler taşıdığını belirtmiştir (Sargut, 2010). Türkiye kültürü olarak yardımseverliğe, dayanışmaya açık bir yapıya sahip olsa da profesyonel süreç yönetimi anlamında katılımcıların meslek öncesinde ve sonrasında bu konuda herhangi bir eğitime katılmamış olmaları düşündürücüdür. Bu konuda YÖK tarafından 2006 yılında alınan bir kararla uygulanmaya başlayan ve halen devam etmekte olan “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi önemli bir gelişmedir. Bu derse temel oluşturan uygulama boyutunun kökenlerinin Selçuklu ve Osmanlı vakıf geleneğinden gelen toplumsal yardımlaşma ve dayanışma olgusuna dayandığı belirtilmektedir (Elma vd., 2010). Araştırma sonuçları bu dersi alan öğrencilerin, toplumsal sorunlara karşı daha duyarlı hale geldikleri ve bu sorunların çözümüne adına daha aktif rol almaya istekli olduklarını göstermektedir (Özdemir, 2011). Ayrıca bu tür ders ya da eğitimlerin öğrencilerin kişisel gelişimlerine, mesleki gelişimlerine, insan ilişkilerine, liderlik becerilerine önemli katkıda bulunduğu belirtilmektedir (Elma vd., 2010; Kesten, 2012; Uğurlu ve Kırıl, 2012). Böylece öğretmen adayları, tecrübe kazanmakta ve bu etkinliklerin yönetimini öğrenebilmektedirler. Mesleğe girdikten sonra da öğrendiklerini uygulamaya daha rahat bir şekilde aktarabilecekleri söylenebilir.

Bir diğer araştırma bulgusu okullarda düzenlenen sosyal sorumluluk etkinlikleri ile ilgilidir. Bu konuda müdürlerin çoğunluğu okullarda sosyal sorumluluk etkinliklerinin yapıldığını belirtirken, sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenleri nadiren yapıldığı şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmenler ve müdürler arasındaki bu görüş ayrılığı yapılan etkinliklerin okulun geneline yayılmadığı, belirli bazı öğretmenlerle yürütüldüğü şeklinde yorumlanabilir. Etkinliklerin nadiren yapıldığını belirten az sayıdaki müdürün ortak noktası iş yoğunluğu nedeniyle bu tür etkinliklere yeterli zaman ayıramamalarıdır. Benzer şekilde öğretmenler de bu durumun nedenini, müfredatı yetiştirme telaşı nedeniyle sosyal sorumluluk etkinliklerinin ikinci planda kalmasına bağlamaktadırlar. Bu sonuca paralel olarak Bulawa ve Mhlauli'nin (2012) araştırmaları sonucunda da öğretmenlerin sosyal sorumluluklarını bildikleri ve uygulamalara katıldıkları, ancak ders yükünün bu etkinliklere katılmanın önünde bir engel olduğu belirtilmektedir. Belirtilen diğer engeller ise ekstra bir yük olarak görülmesi, zaman ve mali kısıtlamalar, okul ve toplum arasındaki mesafe, ebeveynlerin öğretmenlerle çalışmada iş birliği ve ilgi eksikliği olarak ifade edilmektedir. Ercan'ın (2009) öğretmenlerle yürüttüğü çalışmada da dört boyutta incelenen sosyal sorumluluğun tüm boyutlarında, önem düzeyinin uygulama düzeyinden istatistiksel açıdan daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Öğrencilerin hoşgörülü olma, iş birliği yapmaya eğilimli olma, gönüllü sosyal faaliyetlere katılma, bulunduğu okula karşı bağlılık gösterme gibi pozitif değerleri kazanabilmeleri gönüllü sosyal faaliyetlere yönlendirilmeleri ile mümkün olabilir (Çankaya, 2010). Bu çalışmada sosyal sorumluluk kapsamında okulda yürütülen faaliyetler; veli eğitimi, yardımlaşma ve dayanışma, çevre bilinci oluşturma, kültürel ve sanatsal etkinlikler, bilinçlendirme ve sportif faaliyetler şeklindedir. Bu etkinliklerin literatürde sosyal sorumluluk çerçevesinde ele alınan uygulamalarla uyumlu olduğu söylenebilir (Eraslan, 2011; Bulawa ve Mhlauli, 2012). Bununla birlikte, okullarda düzenlenen sosyal etkinliklerin yeterli olmadığı ve nitelik bakımından geliştirilmesi gerektiği söylenebilir. Öğrencilerin okullarda

daha fazla sosyal etkinlik yapılmasını beklediklerini ortaya koyan başka araştırma bulguları da söz konusudur (Yüksel, 2012).

Okullarda yürütülen etkinlikler arasında en çok sportif faaliyetlerin yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Okulların voleybol, futbol, judo, halter gibi çok sayıda turnuvalara katıldığı görülmektedir. Okul içinde ya da uluslararası düzeyde yapılan sportif faaliyetler ise oldukça yetersizdir. Veli eğitimi kapsamında MEB tarafından planlanan etkinlikler yürütülmektedir. Rehberlik ve psikolojik danışmanlar tarafından dönem boyunca yürütülen 7-11 yaş aile eğitimi programı en fazla yapılan faaliyetlerdendir. Ancak veliler tarafından gereken ilginin gösterilmediği ifade edilmektedir. Bu program anne ve babaların birlikte katılımını gerektirirken, özellikle babaların katılımının çok az olduğu ve düzenli olmadığı görülmektedir. Yardımlaşma ve dayanışma temasında okul veya yardım kuruluşları için düzenlenen kermesler, kardeş okul ya da mavi kapak projeleri yürütülmektedir. Çevre bilinci oluşturmaya yönelik en fazla haftanın ya da ayın en temiz sınıfının seçilmesi ve ödüllendirilmesi, kâğıt dönüşümünün desteklenmesi; kültürel ve sanatsal etkinlikler kapsamında ise en fazla okullar arası şiir ve kompozisyon yarışmalarının düzenlendiği belirtilmektedir. Genel anlamda bilinçlendirme konusunda trafik eğitim semineri, yangın tatbikatı, ayın kitap kurdunun seçilmesi, değerler eğitimi toplantısı, eğitici film gösterimi gibi etkinliklerin yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu etkinliklerin çok az okulda yapılıyor olması dikkat çekicidir.

Araştırma sonuçlarından bir diğeri, okul ve çevresi için önemli olan olaylarda katılımcıların görev yaptıkları okulun benimsediği yaklaşım ya da uygulamalara yöneliktir. Bu çerçevede yapılanlar özgün ve geleneksel uygulamalar şeklinde sınıflandırılmış olup okullarda daha çok geleneksel uygulama ve etkinliklerin ağırlıkta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Okulların kendi çevrelerinin ihtiyaç ve beklentilerine uyum sağlaması ve çevreye duyarlılık becerilerinin gelişmesinin benimsenen özgünlük ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Okul ve çevresinin sosyo-kültürel ve demografik özelliklerinin tanınmasına yönelik olarak katılımcıların çoğu, veli profili ve okul çevresinde yer alan resmi veya özel kuruluşlar hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. Çevrenin demografik özellikleri hakkında bilgi edinme şekli formel ve informal olarak değişiklik göstermektedir. Ulaşılan sonuçlara göre informal bilgi edinmenin ağırlıklı olarak kullanıldığı söylenebilir. Buna göre katılımcılar zaman zaman okul ziyaretlerine gelen, veli toplantılarına katılan velileri gözlem yoluyla bilgi edinme şeklini tercih etmektedirler. Formel bilgi edinme yolları incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin dönem başında anket kullandığı, müdürlerin ise düzenli olarak değil gerektiğinde psikolojik danışmanlara ve sınıf rehber öğretmenlerine başvurdukları sonucuna ulaşılmıştır. Güçlü ve diğerleri (2015) ise okul müdürlerinin okul çevresinin kültürel yapısını öğrenmek için çoğunlukla görüşme, gözlem ve araştırmaları kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Günümüz okullarının açık sistem gereği çevrelerinden ayrı düşünülemezliği dikkate alındığında, okul müdürlerinden okul çevresine yönelik daha bilinçli ve sistematik bilgi edinme yollarına başvurmaları beklenmektedir. Bu aynı zamanda çağdaş okul müdüründen beklenen liderlik becerilerindedir.

Sosyal sorumluluk uygulamalarının süreklilik kazanması için okulda yürütülen etkinliklerle ilgili olarak motivasyon sağlama, çevre desteği ve planlama boyutları ortaya çıkmıştır. Motivasyon sağlama konusunda en fazla etkinliklere katılan öğrencilerin ödüllendirildikleri ve okulda öğretmenler arasında bir fon oluşturularak gereken durumlarda yardımlaşma amacıyla kullanıldığı belirtilmektedir. Bunun dışında okul aile birliklerinin faaliyetlerinin desteklendiği ifade edilmektedir. Etkinliklere katılan öğretmenlerin ödüllendirildiği ya da teşvik edildiği uygulamaların sayıca çok az olması, bu sosyal etkinliklerin süreklilik kazanmasının önünde bir engel olarak görülebilir. Sosyal sorumluluk uygulamalarında, gönüllülüğün önemli bir özellik (Eraslan, 2011) olduğu belirtilmesine karşın, okulda bu tür faaliyetlerin teşvik edildiği bir kültürün hakim olmasının gerekliliği açıktır.

Türkiye’de sosyal sorumluluk bilincini geliştirecek bir eğitim sisteminin nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak öğrenme-öğretme süreçleri, çevre özellikleri, fiziksel ortam ve üniversitelerle iş birliği boyutları ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede ideal bir eğitim sisteminin özelliklerinden bazıları; müfredatın uygun ve uygulanabilir olması, bu eğitimin okul öncesi eğitimden başlaması, sadece akademik başarının önemsenmemesi, verilen onur belgelerinin öğrencinin eğitim hayatında somut getirisinin olması, okullara ayrılan kaynakların artması ve okulların fiziksel kapasitelerinin bu faaliyetler için uygun hale getirilmesidir. Bu etkinliklerin önemli görüldüğü bir okul kültürünün sağlanması ve veli eğitiminin bu sürecin bir parçası olarak görülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Öğrencilerin sosyal sorumluluk becerilerinin geliştirilmesinde aile önemlidir (Bulawa ve Mhlauli, 2012; Yeşil, 2003). Okulda kazandırılan değerler aile tarafından pekiştirilmediğinde davranışın kazanılması güçleşmektedir. MEB’in çok sayıda projeden ziyade düzenli takip ettiği birkaç projenin olması, okullarda fiziksel ortamın yeterli olması, sınıf mevcutlarının azaltılması diğer öneriler arasındadır. Üniversitelerden ise bu süreçte öğretmenlere, velilere ve okul müdürlerine kişisel gelişime yönelik nitelikli bir eğitim desteği verme ve okullarla ortak projeler yürütme konusunda iş birliği beklenmektedir. Benzer bir araştırma sonucunda (Bulawa ve Mhlauli, 2012) da kaliteli bir eğitim için toplum ve okul arasında iş birliğinin önemi vurgulanmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular çerçevesinde birtakım önerilerde bulunulabilir. Sosyal sorumluluk faaliyetlerinin müfredatın bir parçası, akademik başarının bütünleyeni olarak görülmesi için müfredat daha uygun tasarlanabilir. Bu tür etkinliklerin süreç temelli değerlendirmedeki katkısı artırılabilir. Örneğin yükseköğretime geçişte avantaj sağlaması itici bir güç oluşturabilir. Bu konuda sorumlu kurullar oluşturulması teşvik edilebilir. Öğretmenlerin, velilerin ve öğrencilerin yer aldığı, etkinlikleri planlayan ve organize eden bir “sosyal sorumluluk ekibi” düzenli uygulamalarda bulunabilir. Böylece hem daha sistemli faaliyetler düzenlenebilir hem de çalışanlar arasında iş birliği ve takım ruhunun oluşması sağlanabilir. Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı daha duyarlı olacakları ve toplumsal sorunların çözümü adına daha aktif rol almaya isteklilik gösterecekleri ders ya da kazanımlar müfredatın doğal bir parçası haline gelmelidir. Bununla birlikte, okullarda sosyal sorumluluk kapsamında yürütülen etkinliklerle ilgili olarak bilinçlendirme temasında yer alan faaliyetlere (trafik eğitim semineri, yangın tatbikatı, ayın kitap kurdu, uzman semineri, vb.) diğerlerine göre çok az değinildiği görülmektedir. Bu tür etkinliklerin öğrencilerin sosyal gelişimine sağlayacağı katkılar düşünüldüğünde bunların daha fazla okulda sıklıkla yapılması gerektiği söylenebilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, katılımcılar sosyal sorumluluk etkinliklerine yönelik herhangi bir eğitim almamışlardır. Bu nedenle okul müdürlerine ve öğretmenlere hem sosyal sorumluluk farkındalığını artırma hem de sosyal sorumluluğu destekleyici eğitsel etkinlik ve uygulamalara yönelik nitelikli hizmet içi eğitimler verilebilir. Okullarda fiziksel ortamın yetersizliği katılımcılar tarafından bir engel olarak ifade edilmiştir. Buna göre her okula inşa edilemese de okulların yoğun olduğu bölgelere ihtiyaca göre kapalı spor salonu ya da çok amaçlı salonlar inşa edilebilir. Beden eğitimi dersleri ile kültürel sanatsal etkinlikler buralarda yürütülebilir. Ayrıca okulların sivil toplum kuruluşları ile iş birliğinin artırılması bu bilincin geliştirilmesinde önemli katkılar sağlayabilir.

5. KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. ve Börü, D. (2007). Kurumsal sosyal sorumluluk. C. Can Aktan (Ed.), *Kurumsal sosyal sorumluluk, işletmeler ve sosyal sorumluluk* içinde (ss. 11-37). İstanbul: İGİAD.
- Apaydın, Ç., ve Ercan, B. (2010). A structural equation model analysis of Turkish school managers' views on social responsibility. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 5590-5598. doi: 10.1016/j.sbspro.2010.03.912
- Argüden, Y. (2007). Kurumsal sosyal sorumluluk. C. C. Aktan (Ed.), *Kurumsal sosyal sorumluluk, işletmeler ve sosyal sorumluluk* içinde (ss. 37-45). İstanbul: İGİAD.
- Bakioğlu, A. ve Akkaya, İ. (2013). Okul yöneticilerinin sosyal sorumluluğu algılamalarının incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 37, 56-67.
- Bapat, A., Bennett, M., Burns, G., Bush, C., Gobeski, G., & Langford, S. (2009). *A leadership competency model: Describing the capacity to lead report*. The USA: Central Michigan University.
- Becan, C. (2011). Kurumsal sosyal sorumluluk kavramının paydaş teorisi ve iletişim yaklaşımı açısından değerlendirilmesi: Bankaların basın bültenlerine yönelik bir içerik analizi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 7(1), 16-35.
- Berkowitz, L. & Lutterman, K. (1968). The traditional socially responsible personality. *Public Opinion Quarterly*, 32, 169-185.
- Bulawa, P., & Mhlauli, M. B. (2012). Social responsibilities of schools in Botswana: The role of teachers in the activities of the community. *International Journal of Social Sciences and Education*, 2(1), 224-234.
- Cornelius, N., Wallace, J., & Tassabehji, R. (2007). An analysis of corporate social responsibility, corporate identity and ethics teaching in business schools. *Journal of Business Ethics*, 76, 117-135. doi: 10.1007/s10551-006-9271-6
- Coşkun, H. (2009). *Topluma hizmet uygulamaları*. Ankara: Anı.
- Çankaya, İ. H. (2010). Öğrencilerin sosyal sorumluluk düzeylerinin artırılmasında okulun rolüne ilişkin yönetici görüşleri. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 35(378), 17-25.
- Çalışkan, O. ve Ünüsan, Ç. (2011). Otel çalışanlarının kurumsal sosyal sorumluluk algısının iş tatmini ve işte kalma niyetine etkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(2), 154-166.

- Demirci, M. K. ve Aydemir, M. (2006). Örgütsel değerlerin işletmelerin sosyal sorumluluk anlayışlarını belirlemedeki rolü: Bursa ilinde gerçekleştirilen bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), 311-326.
- Deren Van Het Hof, S. (2009). Kurumsal sosyal sorumluluk: Şirketlerin ve sivil toplum kuruluşlarının anlayışları. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 28, 153-183.
- Elma, C., Kesten, A., Kıroğlu, K., Uzun, E. M., Dicle, A. N. ve Palavan, Ö. (2010). Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(2), 231-252.
- Eraslan, L. (2011). Bireysel sosyal sorumluluk ölçeğinin (BSS) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 7(24), 81-91.
- Ercan, B. (2009) *Ortaöğretim öğretmenlerinin sosyal sorumluluk anlayış ve uygulamaları Antalya örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Güçlü, N., Paksoy, E. E. ve Tetik, S. (2015). Liderlik kapasitesi: Okul yöneticilerinin sosyal sorumluluk davranışlarının belirlenmesine yönelik nitel bir araştırma. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1).
- Fitzpatrick, J. (2013). Business students' perceptions of corporate social responsibility. *College Student Journal*, 47(1), 86-95.
- Hotamışlı, M., Çağ, A., Menteşe, A. ve Yörük, E. (2010). Kurumsal sosyal sorumluluk bilinci: Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde karşılaştırmalı bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 280-299.
- Karna, J., Hanse, E. & Juslin, H. (2003). Social responsibility in environmental marketing planning. *European Journal of Marketing*, 37, (5/6), 848-871. doi: 10.1108/03090560310465170
- Kaya, H. (2008). Demografik özelliklerin kurumsal sosyal sorumluluk algılaması üzerindeki rolü: Bandırma yerelinde bir araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(20), 96-110.
- Kesten, A. (2012). Öğretmen adaylarının ve öğretim elemanlarının bakış açısıyla topluma hizmet uygulamaları dersinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 2125-2148.
- Matten, D., & Moon, J. (2004). Corporate social responsibility education in Europe. *Journal of Business Ethics*, 54, 323-337.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2005). *Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği*. 13 Kasım 2016 tarihinde http://Mevzuat.Meb.Gov.Tr/Html/25699_0.Html adresinden erişilmiştir.
- Mustafayeva, L. (2007). *Sosyal sorumluluk ile örgütsel vatandaşlık davranışları ve örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkiye yönelik bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Nicholson, C. Y., & DeMoss, N. (2009). Teaching ethics and social responsibility: An evaluation of undergraduate business education at the discipline level, *Journal of Education for Business*, 84(4), 213-218.
- Robbins, S. P., Decenzo, D. A., & Coulter, M. (2013). *Yönetimin esasları* (A. Ögüt, Çev. Ed.). Ankara: Nobel. (Orijinal Eser: *Fundamentals of management- Essential concepts and applications*, 8th ed., by Stephen P. Robbins - David A. Decenzo - Mary Coulter, 2013, New Jersey, NJ: Pearson).
- Özdemir, S. (2011, Mayıs). Eğitim fakültelerinde topluma hizmet uygulamaları dersinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar*, 3(15), 2217-2224.
- Saran, M., Coşkun, G., İnal Zorel, F. ve Aksoy, Z. (2011). Üniversitelerde sosyal sorumluluk bilincinin geliştirilmesi: Ege Üniversitesi topluma hizmet uygulamaları dersi üzerine bir araştırma. *Journal of Yaşar University*, 22(6), 3732-3747.
- Sargut, S. (2010). *Kültürler arası farklılaşma ve yönetim*. Ankara: İmge.
- Sen, S., & Bhattacharya, C. B. (2001). Does doing good always lead to doing better? Consumer reactions to corporate social responsibility. *Journal of Marketing Research*, 38(2), 225-243.

- Şirin, H. (2005). Öğrencilerin sosyal sorumluluklarının geliştirilmesinde öğretmenlerin rolü. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 301-316.
- Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi Yönergesi. (2011). 13 Kasım 2016 tarihinde <http://egitim.erciyes.edu.tr/formlar/thu.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Uğurlu, Z. ve Kıral, E. (2012). Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersinin işleyiş süreci ve kazanımlarına ilişkin görüşleri. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 59-93.
- Wentzel, K. R. (1991). Social competence at school: Relation between social responsibility and academic achievement. *Review of Educational Research*, 61(1), 1-24. doi: 10.3102/00346543061001001
- Yapıcı, M. (2006). Okulun başarıya yüklediği anlam ve yansımalar. *Öğretmen Dünyası Dergisi*, 27(319), 9-10.
- Yazıcı, N. (1992). *İşletmelerde yöneten ve yönetilenlerin sosyal sorumlulukları algılayışları*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yeşil, R. (2003). Sorumluluk bilincinin gelişmesine okul ve ailenin etkisi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, (10), 175-183.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, K. (2006). Örgütlerin sosyal sorumlulukları: Kavramsal bir çözümleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(12), 65-79.
- Yiğittir, Ş. (2010). İlköğretim öğrenci velilerinin okullarda kazandırılmasını arzuladığı değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 207-223.
- Yüksel, Ö. (2012). *İlköğretim okulu 6, 7, 8. sınıf öğrencilerinin okula bağlılığında yöneticinin sosyal sorumlulukla ilgili etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.